

Izdanje: 09 ~ 03/2018.

Balkan PERSPECTIVES

Časopis o suočavanju s prošlošću

**Pravda – da li je
izgubljena u tranziciji?**

03. UVODNI ČLANAK

04. VOX POP

**06. SUDSKI UTVRĐENE ČINJENICE I
SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU**

**08. SPECIJALNI SUD ZA KOSOVO:
PRILIKA KOJU OSIGURAVAJU
SIGURNI, NEPRISTRANI,
NEZAVISNI, FER I EFKASNI
KRIVIČNI POSTUPCI**

PRAVO I(LI) PRAVDA 12.

**ZAŠTITA DRŽAVE U 16.
PROCESIMA ZA RATNE
ZLOČINE**

ŠTA ĆEMO SAD? 20.

VIJESTI I NOVOSTI 23.

IMPRESUM 24.

Uvodni članak

Priština, mart 2018.

Dragi čitatelji i čitateljke,

dobrodošli u deveto izdanje časopisa Balkan.Perspectives koji izdaje forumZFD i koji se bavi suočavanjem s prošlošću. Ovo izdanje posvećeno je temi suđenja i pravde vezanim za nedavnu historiju Balkana.

Pravda je sasvim sigurno krajnje osjetljiva i sveobuhvatna tema koja povlači cijeli niz pitanja. Kako je moguće zadovoljiti pravdu ne samo na ličnom nivou već i za cjelokupno društvo ili čak cijelu regiju, kao što je Zapadni Balkan? U kojoj mjeri su specijalni sudovi u stanju osigurati pravdu? I kako sve to doprinosi sposobnosti ljudi da se suočavaju s prošlošću?

Poteškoća pri pronalasku odgovora na ova pitanja odražava se u dužini članaka sadržanih u ovom izdanju časopisa Balkan.Perspectives. Zadovoljstvo nam je predstaviti vam odabrane članke koji se bave važnošću pravde u procesu suočavanja s prošlošću na Balkanu. Naprimjer, naši autori ne samo da se bave prestankom rada Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) krajem prošle godine, njegovim postignućima i nedostacima, već daju i jaku kritiku općeg društvenog ozračja u kojem su se odvijali ovi postupci, kao što je to, recimo, slučaj s člankom iz Srbije autorice Snežane Čongradin. Naš glavni članak iz Bosne i Hercegovine argumentira da zaostavštinu MKSJ-a čine istrage i utvrđivanje činjenica, čime se rasvjetljuju određeni zločini koji su počinjeni tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji. Ovo utvrđivanje zvaničnih činjenica, bez obzira na to koliko često ih se možda negira, također bi moglo postati jedna od najvećih prednosti krajnje kontroverznog Specijalnog suda za Kosovo i Ureda specijalnog tužioca (KSC/SPO), koji će započeti prva suđenja tokom sljedećih mjeseci. Od ključne važnosti za ovu pravnu instituciju je primjena lekcija naučenih tokom suđenja pred MKSJ-em. Isto tako, društva na koja se ovakva procesuiranja odnose trebaju uzeti u obzir važnost ovih istraga za tekući proces suočavanja s prošlošću i pomirenje kao društva. Pravda koju osiguravaju sudovi možda nije sveobuhvatna. Međutim, ako se shvaća kao dio šire slike suočavanja s posljedicama fizičkih i psiholoških povreda, važnost mehanizma poput priznavanja i utvrđivanja činjenica mogla bi biti nužna za (ponovno) postizanje osjećaja pravde.

S obzirom na složenost i težinu ove teme, određena mišljenja izražena u člancima mogu se smatrati oštrim ili kontroverznim.

Kao i uvijek, radujemo se vašim komentarima i napomenama o ovom izdanju i nadamo se da ćete štivo smatrati korisnim i obogačujućim. Ako se želite pretplatiti na časopis ili stupiti u kontakt s nama, molimo da nas kontaktirate na balkan.perspectives@forumzfd.de.

Urednički tim

Da li je prema vašem mišljenju pravda ostvarena putem sudova i suđenja za ratne zločine? Zašto?

BOSNA

Ne mogu komentarisati rad sudova jer nisam pravnica, a nisam ispratila ni sve procese. Ono što mogu reći sa svoje pozicije posmatrača jeste da je većina tih sudskih procesa dodatno ponizila žrtve na svim stranama, da se manipulisalo njihovim sudbinama i da pravičnost, kao univerzalna vrijednost kojoj se trebalo težiti, zasigurno nije ostvarena.

Mirela R. (34)

Haški tribunal je u većoj mjeri uspio u naporima prikupljanja činjenica, iako ni to nije uspjelo u potpunosti (nedostupnost dijela dokaza zbog nevoljnosti država da daju iste, politički pritisci na lokalnom nivou), ali to je samo prvi korak ka ostvarivanju pravde. Nažalost, više presuda bilo je veoma upitno, ostavljujući različite strane iz ratnog sukoba nezadovoljnima, ali sem toga utisak je da te presude (na osnovu dostupnih činjenica) nisu bile pravedne, a sigurno nisu ni doprinijele procesima pomirenja. Ipak, treba odati određeno priznanje sudovima, jer smo imali prevelika očekivanja, mnogi ratni zločinci su osuđeni, a zahvaljujući sudovima danas je prosto nemoguće tvrditi da se neke stvari nisu desile.

Goran B. (45)

Smatram da je pravda poprilično relativan pojam kad govorimo o procesuiranju ratnih zločina s obzirom na to da su to najteži oblici kršenja međunarodnog humanitarnog prava i da svako od nas može različito posmatrati da li je nešto pravedno ili nepravedno. Mislim da su nacionalni sudovi mogli uraditi puno više u pogledu procesuiranja i osude ratnih zločinaca. Također ne možemo reći da je pravda u potpunosti zadovoljena s obzirom na to da se nakon dvije trećine odležane kazne većina ratnih zločinaca vratila u svoja prijeratna prebivališta, gdje žive, da ne kažem da je dosta njih oslobođeno, da nisu osuđeni ni po jednoj tački optužnice. Kazne koje su izricane također su bile vrlo niske, do zakonskog minimuma, bez učestalog približavanja zakonskom maksimumu.

Vildana Dž. (31)

Kosovo

Ostaje pitanje: pravda za koga? Da, kao osoba koja vjeruje u vladavinu prava i pravosudni sistem demokratskih društava smatram da je određena pravda ostvarena u slučaju većih ciljeva, kao što su grupne egzekucije, seksualno nasilje/silovanje ili genocid određene etničke grupe. Međutim, kada se radi o ličnom nivou, ne možemo reći da je pravda zadovoljena. Nacionalni sudovi bivših jugoslavenskih republika vrlo su slabi i pristrani kada se radi o zadovoljenju pravde, dok međunarodni krivični postupci osiguravaju pomoć u pogledu fer suđenja i objektivnosti za zadovoljenje pravde. Međutim, u užurbanom svijetu u kojem živimo danas ovakvi sudski postupci su predugački za neke osobe. A čak i kada se pravda zadovolji, ona ne dovodi do jačanja odnosa između etničkih grupa na koje se odnosi.

Najvećim dijelom se radi o pravdi na političkom nivou, između nacija, pravosudnoj i institucijskoj pravdi, dok ovakva pravda ne doseže često do pojedinačnih građana, što je najvažnije. Bez obzira na to, sudovi i suđenja su i dalje ključni izgledi za ostvarenje pravde.

Ben S. (27)

Morao bih reći ne. Ako govorimo o zadnjem kosovskom ratu, odgovor na to je jedno veliko NE. Zaista je neugodno kada čujete da se uspostavlja „specijalni sud“ za zločine koje su počinili Albanci tokom rata na Kosovu, dok se ne uspostavlja takav sud za Srbe, koji su praktično bili agresori, a mi smo bili oni koji su štitili svoju zemlju. Ako su se desili zločini, nije važno da li su ih počinili Albanci ili Srbi, pravda mora biti zadovoljena, ali nikada ne može biti jednostrana.

Valton R. (21)

SRBIJA

Moje mišljenje je da pravosuđe u Srbiji, ali i u čitavom regionu, svih ovih godina nakon završetka ratova u bivšoj Jugoslaviji nije doprinelo da pravda bude zadovoljena, da se bivše jugoslovenske republike suoče sa prošlošću, a što je najžalosnije u svemu tome žrtve gnusnih zločina i genocida ostale su bez prave podrške i pomoći.

Naprimjer, suđenja za ratne zločine u Srbiji se opstrijisu, traju jako dugo, optužnica nikad manje nije bilo... Žrtve koje nisu srpskog porekla se ponižavaju, naprimer tako što im nije omogućeno da piju vodu tokom svedočenja koja mogu satima da traju. I kada sudovi ipak osude nekoga, te kazne su mizerne, da ne kažem smešne, tako da se i na taj način žrtve dodatno ponižavaju.

Jednostavno, svako štiti svoje, odnosno domaći sudovi štite svoje. Tako je i u BiH i u Hrvatskoj, ali ipak najviše u Srbiji, a da ironija bude veća upravo je srpska strana najviše zločina i počinila. Možda se ipak može reći da sudovi u BiH bolje rade svoj posao nego srpski i hrvatski, ali ni to nije dovoljno da se narodi na ovim prostorima suoče s prošlošću i svim grozotama koje su se desile tokom ratova iz devedesetih kako bi imali svetliju budućnost.

Istorija se relativizuje i kroz sudske presude, pa možemo očekivati da jednog dana ne da dođe do pravde, već da domaći sudovi „utvrde“ kako zločina uopšte nije ni bilo.

Jelena D. (37)

Pravda, nažalost, nije zadovoljena ni pred međunarodnim, a još manje pred domaćim sudovima za ratne zločine. Za to je bila potrebna politička volja, koje očigledno nije bilo u različitim delovima bivše Jugoslavije, ali i međunarodne zajednice. Haški tribunal je osporavan i kritikovan sa različitih strana i sigurno da su mnoge njihove presude diskutabilne, ali čini mi se da bi bez tog suda stanje bilo još gore. Ko bi odgovarao za genocid u Srebrenici da nije bilo Haškog suda? Pogledajte kako ide proces pred Sudom za ratne zločine u Srbiji. Ni da počne. Što se tiče domaćih sudova, tu je politički pritisak još snažniji. Političari, javnost, „intelektualna elita“ ne žele da se suoče sa zločinima počinjenim u ime svog naroda i države.

Safeta B. (50)

Pravda za žrtve je samo delimično ostvarena kroz rad Haškog tribunala i domaćih pravosuđa u zaraćenim državama regiona. Da nije bilo Tribunal, ni deo visokopozicioniranih optuženika ne bi odgovarao za zlodela koja su naređivali ili za koja su znali, a nisu ih sprečili. Problem je što pravosuđa u Srbiji, BiH i Hrvatskoj mahom odbijaju da sude svojim optuženicima, blokiraju istrage ili ih simuliraju i traljavu skupljaju dokaze, a sve s ciljem da se ovi sudski oslobole, da ne bi ugrozili idealizovanu sliku o sopstvenoj ulozi u krvavom sukobu u SFRJ. Zabluda je da su i počiniovi i naredbodavci završili pred sudom jer su određene nacionalnosti ili zato što su ratovali kao vojnici ili policajci, već su tu zato što su tolerisali, podržavali ili naređivali ubistva nenaoružanih civila, žena i dece. Sve suprotno vojničkom i ljudskom kodeksu časti.

Inače, nisam optimista da će se po završetku rada Tribunal domaća pravosuđa uopšte baviti predmetima za ratne zločine. Ako i bude tako, svakako neće biti vidljivo u provladinim i medijima koje kontroliše vlada. A baš to je bitno da bi se shvatila priroda ratova u bivšoj SFRJ. Ovako, porodice žrtava će ostati gurnute i odbačene u stranu u sopstveni bol i s pravom će ostati gnevne na vlasti u svojim državama koje ništa nisu učinile da ih nekako obeštete i priznaju ono u čemu su nesumnjivo učestvovali. U masovnim zločinima. A to je ono što ne sme ostati nekažnjeno. Upravo zato što nazovi političke elite ništa nisu naučile iz ratova devedesetih, pa zato i postoji opasnost da se zločini ponove. Uostalom, odatle i potiče ta dugogodišnja masovna trka u naoružavanju u regionu.

Aleksandar R. (47)

Sudski utvrđene činjenice i suočavanje s prošlošću

Nakon što je pratio reakcije na presudu Mladiću krajem 2017, Midhat Izmirlija odlučno naglašava važnost sudske utvrđene činjenice kako bi se prevazišla kultura negiranja, ali također postavlja pitanje kako dalje jačati proces pomirenja.

Nedavna presuda Haškog suda Ratku Mladiću predstavlja najbolji pokazatelj nepostojanja veze između sudske utvrđene činjenice o počinjenim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije i procesa suočavanja s prošlošću i pomirenja na tom istom prostoru. Već decenijama brojimo vrijeme od okončanja rata, a mi se i dalje pitamo zašto nakon niza suđenja (kako pred međunarodnim tako i pred domaćim sudovima) javnost nije u dovoljnoj mjeri upoznata sa nalazima sudova, odnosno sa činjenicama koje su sudovi utvrdili u sudske postupcima protiv ratnih zločinaca. Ili jednostavnije rečeno - zašto su ratni zločinci za jedne zločinci, a za druge heroji? Da li su „naši“ uvijek heroji? Gdje je nestala empatija?

Prateći različite stavove i niz elektronskih prepiski¹ na društvenim mrežama nakon navedene presude Mladiću, zapanjila me žestina odbrane osuđenog zločinca, kao i potpuno zanemarivanje činjenica koje je Sud utvrdio. Nažalost, komentari i akcije² koje su uslijedile nakon ove presude nisu jedini primjer ignorisanja sudske utvrđene činjenice o počinjenim zločinima. Presude Haškog suda tako nisu polučile rezultat u poticanju procesa suočavanja sa prošlošću, a sudske utvrđene činjenice nisu iskorištene za dokidanje dominantne kulture poricanja.

Predsjednik Haškog suda Carmel Agius istakao je da je „Tribunal učinio sve što je bilo u njegovoj moći kako bi utvrdio činjenice o ratnim sukobima. Utvrđivanje istine sada predajemo vama kako biste to iskoristili s ciljem pomirenja u regionu“.³ Refik Hodžić navodi da „u haškim arhivama leži blago, istina o nama, istina o tragičnom sunovratu jedne zajednice ljudi koja je doživjela epistemološki zemljotres i zamijenila istinu za mit, institucije za mesije“.⁴

Ali bojazan je i dalje prisutna. Kako dovesti u vezu sudske utvrđene činjenice i proces pomirenja u regionu. Vjerovatno jedan od propusta leži i u nedostaku pravog načina prenosa suđenja i upoznavanja javnosti sa utvrđenim činjenicama. Mediji često prenose samo najosnovnije podatke, tragaju za senzacijom, a rijetko se udubljuju u sam predmet. Razlog tome je nepostojanje kapaciteta - sudske postupci su većini nerazumljivi,

1 - Kako od strane anonimnih tako i komentatora potpisanih imenom i prezimenom.

2 - Vidi npr. <http://avaz.ba/vijesti/bih/324235/na-sokocu-poceo-skup-podrske-ratku-mladicu>; <https://www.nezavisne.com/novosti/ex-yu/U-Beogradu-skup-podrske-Ratku-Mladicu/452826>; <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/foto-rasprodali-ceo-tiraz-srbi-dijele-poster-ratka-mladica-s-natpisom-srpski-heroj-1097176/>; <http://balkans.aljazeera.net/video/mediji-u-srbiji-nastavljaju-velicati-mladica>;

3 - Vidi: <http://www.dw.com/bs/konferencija-o-naslige%C4%91u-ha%C5%A1kog-tribunala/a-39404682>;

4 - Vidi: <http://lupiga.com/vijesti/haaski-sud-i-pomirenje-godine-koje-su-pojeli-zlocinci>;

komplicirani, dugotrajni i nezanimljivi. S druge strane vrlo je malo specijaliziranih novinara sa integritetom koji mogu pratiti sudske postupke za ratne zločine i na taj način uticati na kreiranje javnog mnijenja. U konačnici to dovodi do situacije da suđenja i sudske utvrđene činjenice nemaju onaj značaj koji bi trebale imati u našim društvima u poticanju procesa suočavanja sa prošlošću. Rezultat je sveprisutno odsustvo odgovornosti, održavanje kulture poricanja i stvaranje mitova koje potiču političke elite.

Procesi izgradnje mira i pomirenja u regionu su zapravo započeti i održavaju se djelovanjem organizacija civilnog društva koje nastoje svojim aktivnostima obnoviti povjerenje među različitim grupama i pokrenuti proces suočavanja sa prošlošću. Nevladine organizacije na tome istrajavaju uprkos mnogobrojnim opstrukcijama i problemima. Sudske utvrđene činjenice su tako od izuzetne važnosti za njihove aktivnosti u programima koji se odnose na pomirenje jer je više nego očigledno odsustvo zvaničnog prihvatanja sudske utvrđene činjenice u kreiranju pravnog okvira, edukativnih programa i stvaranja kulture sjećanja.

Midhat Izmirlija, docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na naučnoj oblasti Teorija prava i države. Naučni stepen doktora i magistra pravnih nauka stekao na Pravnom fakultetu u Sarajevu, a zvanje master of arts na posdiplomskom studiju „Human Rights and Democracy“ u Centru za interdisciplinare posdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Područje istraživanja su funkcije države, teorija prava i tranziciona pravda.

Specijalni sud za Kosovo: Prilika koju osiguravaju sigurni, nepristrani, nezavisni, fer i efikasni krivični postupci

Od jula 2017. Specijalni sud za Kosovo (KSC) u potpunosti je operativan, odnosno spremjan za primanje svih relevantnih podnesaka, uključujući i one iz Ureda nezavisnog specijalnog tužioca (SPO). Još uvijek postaje određene pogrešne predodžbe i djelimične informacije o KSC-u, koji se povremeno povezuje s nizom pitanja koja su izvan njegovog sudskega mandata. Međutim, sposobnost suda da vodi kredibilne i efikasne sudske postupke i donosi presude bit će ključna za njegovu percepciju i bila bi ključna prednost u vezi s osobama na koje se rad KSC-a odnosi.

S obzirom na to da KSC usvaja niz lekcija naučenih na osnovu rada drugih sudova i razvija svoje vlastite jedinstvene odlike, njegove aktivnosti mogu nadalje osigurati osnovu za konstruktivne učinke na Kosovu i u regiji.

I KSC i SPO: jedan zakon, dvije nezavisne institucije

Ovaj članak ne analizira dublje historiju KSC-a i SPO-a i njihov način nastanka. Međutim, bez obzira na to, važno je uzeti u obzir da su obje institucije rezultat niza međunarodnih i nacionalnih političkih i pravnih aktivnosti koje su osigurale detaljan zakonski okvir za postojanje ovog suda.

Ukratko, KSC je kosovska institucija nadležna za zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i određene domaće zločine počinjene između 1. januara 1998. i 13. decembra 2000. godine, a koji se odnose na optužbe sadržane u izveštaju Vijeća Evrope i ograničene na pojedinačnu krivičnu odgovornost – ne odgovornost grupa ili država – odnosno to nije sud za

Oslobodilačku vojsku Kosova, kao što se to ponekad navodi. Sjedište mu je u Nizozemskoj, tako da se stoga često naziva „izmještenom“ pravosudnom institucijom.

Baš poput i drugih krivičnopravnih institucija, KSC je rezultat političkog procesa. Međutim, njegov rad ne zasniva se na političkim razmatranjima. KSC jako često u komunikaciji mora ponavljati ono što KSC NIJE: Ne radi se o političkom суду za sve ratne zločine počinjene na Kosovu i sasvim sigurno nije суд koji ima mandat za procesuiranje privrednog, koruptivnog ili bilo kakvog drugog kriminala izvan svog djelokruga rada. Nadalje, on nije суд EULEX-a niti суд Evropske unije (EU) iako EU i pet drugih zemalja daju finansijske doprinose. Radi se o specifičnom i jedinstvenom суду koji je osnovao kosovski parlament kako bi ispunio međunarodne obaveze Kosova vezane za osiguranje sigurnih, nezavisnih, nepristranih, fer i efikasnih krivičnih postupaka u svom ograničenom mandatu.

SPO, na čijem čelu se nalazi specijalni tužilac, nezavisna je institucija nadležna za istrage i potencijalno procesuiranje zločina koji su u nadležnosti KSC-a. Iako se povremeno dešava da ga miješaju novinari i drugi posmatrači koji ponekad pogrešno koriste jedan termin, odnosno „specijalni sud“ ili „Sud Kosova“, ili čak spominju KSC kao jednu instituciju koja uključuje i KSC i SPO, važno je istaći da su ove dvije institucije izmenjena Ustava i Zakona koje je usvojila Skupština Kosova definirane kao dvije različite institucije.

To je razlika u odnosu na međunarodne krivične sude i tribunale s obzirom na to da održava domaći model Kosova u okviru kojeg suci i tužioci pripadaju različitim institucijama. Razlika u mandatima – SPO istražuje i procesira, KSC osigurava sigurne, nezavisne, nepristrane, fer i efikasne krivične postupke – stoga provodi se putem različitih institucija.

KSC kao institucija sastoji se od sudske vijeća i registra. Sud, na čijem čelu se nalazi predsjednica Ekaterina Trendafilova, održava sve nivoje sudske sistema na Kosovu i sastoji se od međunarodnih sudaca koji se imenuju na listu. Predsjednica

je jedina stalna sutkinja i konkretno je odgovorna za pravosudnu administraciju KSC-a, dok se drugi suci dodjeljuju i plaćaju samo onda kada treba da vrše pravosudne aktivnosti.

Registar je najviši administrativni organ u okviru institucije i sastoji se od različitih jedinica za podršku, uključujući pravno upravljanje sudom, jezičke usluge, pritvor, ured za odbranu, ured za učešće žrtava, jedinicu za javne informacije i komunikaciju i razne administrativne jedinice. Registrar je odgovoran za upravljanje i podršku specijalnim sudske vijećima i svim povezanim funkcijama. Uključenje ombudsmena prvi je slučaj da se ovakva funkcija integrira u ovaku vrstu institucije. Ombudsmen ima zadatak da štiti osnovna prava i slobode svake osobe koja stoji u interakciji s KSC-om i SPO-om.

I Jedinstvene odlike i tekući trendovi

Protekla godina je bila vrlo intenzivna i produktivna za KSC, tokom koje su do izražaja došle neke od njegovih novih odlika. Predsjednica Trendafilova preuzeala je dužnost u januaru 2017., a suci, koji su prošli jedinstven i nezavisni proces selekcije, imenovani su u februaru. Do marta su već usvojili Pravilnik o postupku i dokazima („pravilnik“ je ekvivalentan zakonu o krivičnom postupku u nacionalnim sistemima) kako bi regulirali način odvijanja postupaka. Interesantna novina za institucije koje se bave međunarodnim zločinima bila je činjenica da je ovaj pravilnik, prije nego što je mogao stupiti na snagu, moralo „potvrditi“ specijalno vijeće Ustavnog suda koje ima specifičan mandat u skladu sa „Zakonom“ da osigurava da su Pravilnik i sve njegove izmjene i dopune u skladu s osnovnim ljudskim pravima koja štiti Ustav Kosova.

Među prvim dokumentima koje su suci usvojili također su bila Pravila o dodjeljivanju koja daju objektivne – a ipak fleksibilne – kriterije za način određivanja koji suci će biti dodijeljeni kojem sudsak vijeću, kao i Kodeks pravosudne etike, koji ukazuje na krajnju posvećenost odgovornosti. Takav korak ne treba potcjenvljivati: prvi put su međunarodni suci imenovani u pravosudnu instituciju koja se bavi zločinima od

međunarodne relevantnosti odlučili da se odmah i bez odlaganja obavežu na visoke standarde odgovornosti, za razliku od prethodnih sličnih mehanizama.

Nadalje, Pravilnik definira stroga vremenska ograničenja u pogledu pritvora osumnjičenih osoba i trajanja različitih faza krivičnog postupka. Naprimjer, presuda se u pravilu mora donijeti u roku od 90 dana od zatvaranja predmeta. Ove i slične odredbe pokazuju da su i sami suci svjesni potrebe da pravdu osiguravaju ne samo na fer način nego i efikasno.

Nakon što je Specijalni sud postao u potpunosti pravosudno operativno tijelo 5. jula 2017. godine, sljedeće važno postignuće bilo je otvaranje postupka prijava za listu advokata odbrane. S obzirom na to da je odrvana ključan aspekt fer suđenja, te da je također predviđeno učešće žrtava, obje strane trebaju kompetentne advokate. Ovaj proces je u toku. Za razliku od npr. Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), žrtve imaju veće mogućnosti za učešće u postupcima i imaju pravo na obavijesti, priznanje i reparacije. Konkretno, žrtve će moći podnijeti zahtjev za učešće nakon objave optužnice koju je potvrđio sudac za prethodni postupak.

I Specijalni sud za Kosovo: izazov

Priroda KSC-a kao izmještene institucije bez sumnje dovodi do izvanrednih izazova. KSC mora biti dostupan i aktivno interagirati s narodnom Kosovom, bez obzira na svoju izmjerenost, kako bi osigurao bolje razumijevanje svog mandata i rada. Nadalje, mora izgraditi povjerenje u sudske postupke i dokazati da na nepristran i nezavisan način osigurava pravdu. Odnosno, na njega ne smije postojati nikakav utjecaj ili uplitanje, niti smije postojati strah ili favoriziranje.

KSC se od svog nastanka fokusira na aktivnosti komuniciranja s javnošću, otvoreno predstavljanje svojih aktivnosti javnosti, kao i objašnjavanje svog mandata na svojoj trojezičnoj web stranici (albanski, srpski i engleski) stalnim odnosima s medijima i sastancima na Kosovu u Briselu i Hagu. Ranije, a čak još više od usvajanja svoga pravilnika, zvaničnici KSC-a

učestvovali su u otvorenim forumima s organizacijama civilnog društva i nevladnim organizacijama, novinarima, studentima i istraživačima, ali isto tako i u konsultacijskim sesijama, koje su u većoj mjeri zatvorene s obzirom na brojne osjetljivosti. Ovaj proces će se nastaviti i intenzivirati. Fokus je bio na osiguravanju objektivnog izvještavanja, rada na očekivanjima i pronalasku strateških partnerstava bez uplitanja u uvijek prisutne politicizirane agende. KSC smatra da je od ključne važnosti ostati izvan ambicioznijih političkih ili historijskih ciljeva poput utvrđivanja pune istine ili osiguravanja pomirenja, već da se prvenstveno treba fokusirati na svoj pravosudni mandat i njegovo objašnjenje javnosti.

Dvije rasprave koje su održane do sada u cilju donošenja odluka specijalnog vijeća Ustavnog suda prenošene su javno i dostupne su na web stranici KSC-a na tri jezika Suda, zajedno sa svim pisanim sudske podnescima i obimnim eksplanatornim materijalom. Najvažnije izjave također se mogu naći na YouTube kanalu KSC-a. Predsjednica Trendafilova nedavno je posjetila Kosovo i, osim s političkim i diplomatskim kolegama, susrela se direktno s predstavnicima civilnog društva i medija, što je javno prenošeno na cijelom Kosovu. Međutim, ovo je tek početak. KSC predviđa da će stalno povećavati svoju sposobnost da komunicira, prenosi i na raspolažanje stavlja cjelokupnu svoju javnu evidenciju u mjeri koja ide i dalje od uobičajene transparentnosti običnih domaćih sudova.

Kao što se često ističe, drugi niz ozbiljnih izazova su pitanja koja se odnose na zaštitu svjedoka, kao i vremenska distanca u odnosu na period kada su navodni zločini počinjeni.

I Specijalni sud za Kosovo: prilika

Specijalni sud za Kosovo istovremeno predstavlja ogromnu priliku za Kosovo i regiju. S obzirom na njegovu izmjerenost i mjeru za čije donošenje je ovlašten, kao što je korištenje naučenih lekcija, KSC je u stanju pružati visok nivo sigurnosti za svjedoke i druge osobe koje izlaze pred njega. To bi moglo doprinijeti prevazilaženju određene doze nepovjerenja u određene pravosudne mehanizme koje postoji u cijeloj regiji. KSC također osigurava okvir kojim se

garantiraju fer postupci pred kompetentnim i nezavisnim sucima u objektivnom okruženju za sve osobe optužene za zločine vezane za izvještaj Vijeća Evrope.

Iako je neizbjješno da određena institucija s pravosudnim mandatom KSC izaziva burna, a povremeno i različita politička mišljenja, postoje strukture kojima se osigurava da politički faktori nisu prisutni u odlukama i presudama. Faktori kojima se osigurava nepristrana pravda uključuju: suce koje imenuju – ali ih ne upućuju – države, koje bira nezavisna komisija, koji se imenuju na listu, a onda im predsjednica na osnovu objektivnih kriterija i strogog Kodeksa pravosudne etike dodjeljuje predmete, što uključuje i provedbeni mehanizam.

Sažeto, postupci KSC-a duboko su ukorijenjeni u evropskim standardima ljudskih prava koji su također sadržani u Ustavu Kosova: fer postupanje prema osumnjičenim i optuženim osobama u svakoj fazi postupka, ali i prema drugim učesnicima. Osnovna prava i slobode nadalje štiti ombudsmen, koji ima jasan mandat da istražuje konkretne žalbe vezane za neopravdana kašnjenja ili druge situacije koje se ne odnose na pravosudne postupke pred KSC-om. KSC će, nadalje, biti u stanju dati glas žrtvama zločina u svim potvrđenim optužnicama. Efikasni postupci mogu se osigurati ne samo na osnovu činjenice da suci KSC-a nisu stalni zaposlenici institucije već i da se zovu po potrebi, kao i na osnovu činjenice da postoje stroga vremenska ograničenja definirana Pravilnikom za različite pravosudne faze i donošenje presuda. Općenito, registar KSC-a također poduzima značajne mjere za osiguravanje upotrebe elektronskih sredstava za podneske

u postupku i općenito za garantiranje efikasnosti, sigurnosti i transparentnosti pravosudne evidencije.

Slijedeći ove smjernice, KSC može postići ishode koji se smatraju legitimnim bez obzira na to što su specifični pravosudni rezultati u vezi s optužnicama koje specijalni tužilac može odlučiti da podigne. Osobe u regiji na koje se navodi iz izvještaja Vijeća Evrope odnose moći će da svjedoče procesu, direktno procjenjuju njegovu legitimnost i stave postupke u određeni kontekst. To im omogućava da vrše poređenja s ranijim iskustvima, izvlače – ukoliko to žele – lekcije i sugestije za buduće djelovanje. Takoder postoji mogućnost da se potencijalno iskoriste neke od najboljih praksi koje postoje, što samo po sebi predstavlja izvanrednu priliku.

Kosovo putem KSC-a nastoji ispuniti svoje međunarodne obaveze i bez obzira na činjenicu da je KSC samo mali dio ovih napora on zaista može dati poticaj za druge mehanizme i društvena razmišljanja o značajkama i izazovima postizanja pravde putem fer suđenja. Za osobe iz regije postoji mogućnost da imaju koristi od investicija u ovaj projekt – u finansijskom smislu, ali i, što je još važnije, u pravosudnom i političkom smislu i u smislu moralnog kapitala. Šta će se zatim desiti s postupcima i u konačnici sa svim presudama KSC-a u pogledu društvenog samopromišljanja i suočavanja s prošlošću svejedno će u potpunosti biti odluka koju će donijeti osobe na Kosovu i u regiji.

Avis Beneš Šefica je Odjela za javne informacije i komunikaciju Specijalnog suda za Kosovo. Prije toga bila je dio tima za planiranje suda u Briselu. U vrijeme pridruživanja Hrvatske Evropskoj uniji bila je direktorica Informacijskog centra EU i savjetnica za informacije pri Delegaciji EU u Hrvatskoj. Prije toga bila je glasnogovornica Ureda visokog predstavnika (OHR) u Bosni i Hercegovini i radila za administraciju EU u Mostaru i Misiju monitoringa Evropske zajednice (ECMM). Posjeduje akademске titule iz oblasti ekonomije, međunarodnih odnosa i evropskih integracija.

Pravo i(l) pravda

Ovaj članak Lejle Gačanice bavi se postignućima MKSJ-a nakon prestanka njegovog rada krajem 2017, ali isto tako ograničenjima pravosudnih institucija da omoguće žrtvama nasilja osjećaj da je pravda zadovoljena.

se često smatra 'utvrđivanje činjenica', što ukazuje na artikulisanu potrebu odvajanja istine od interpretacija, donoseći bar na tom činjeničnom nivou satisfakciju žrtvama. U podijeljenoj zemlji, rekla bih i podijeljenom regionu, to neće zaustaviti interpretacije – njima se održavaju određene pozicije i podjele, no pravosnažne presude za počinjene zločine ostaju kao meritoran izvor rasvjetljavanja teške prošlosti. I nerijetko ostavljaju gorak okus kada se 'spuste' sa kolektivnog nivoa na pojedinačni ljudski život.

Po važnosti se ističe i činjenica da je MKSJ izvršio izuzetan posao dokumentiranja rata na ovim prostorima. Riječima Borisa Pavelića: „Usprkos ratnome ludilu, koje se u svim ovim državama i danas proglašava vrhuncem

procesima tranzicijske pravde, posebno se fokusirajući na rad sudova, nerijetko čitamo koliko je bitno da ovi procesi postoje, da uvode pravo i odgovornost u užase koje konflikti stvaraju sudeći za počinjene zločine. Ipak, teško je ne zaviriti i u drugu stranu onoga što tranzicijska pravda kroz suđenja (ne) radi – šta pravo znači u životima ljudi koje konflikt nije jednokratno pogodio, oštetio, naudio, već se posljedice zločina žive i danas? Da li suđenja za ratne zločine donose i pravdu? I šta se dešava sa presudama kada ih (ako ih) se svede na postkonfliktni, obični život – gdje žive pravo i pravda?

Nakon zatvaranja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), vrijedi istaknuti značaj koji je ovaj sud imao: prekidanje kulture nekažnjivosti i jačanje vladavine prava; optužnice protiv najodgovornijih predstavnika političke, vojne i policijske vlasti; stvaranje platforme za javno svjedočenje žrtava; utvrđivanje sudske istine; razvoj međunarodnog prava (Vodič kroz tranzicijsku pravdu u BiH).

Najvećom vrijednosti rada MKSJ-a

nacionalnog ponosa i slave, Haški je sud do zapanjujućih detalja rekonstruirao kakvo se zapravo jezivo krvoproljeće dogodilo. Ako je ikad ijedan rat temeljito dokumentiran, temeljito su dokumentirani ratovi u Hrvatskoj, u Bosni i na Kosovu.“ Cjelokupni rad MKSJ-a pratila je Agencija SENSE, koja se transformisala u SENSE – Centar za tranzicijsku pravdu (CTP) sa sjedištem u Puli. Arhiv CTP-a čini 18 godina rada Agencije SENSE (hiljade izvještaja i analiza sudskega postupaka na tribunalu, proizvela 722 sedmične televizijske emisije, sedam dokumentarnih filmova, četiri interaktivna narativa te osigurala materijal za dokumentacijske centre u Srebrenici i Prištini) - ta će bogata arhiva sada služiti kao dokumentacijski, studijski i edukacijski centar za cijelu bivšu Jugoslaviju.

Ne ispuštajući iz vida naš kontekst (kako ga Nenad Dimitrijević opisuje - pojedinci, grupe i društvo u cjelini izloženi su stresu koji proističe iz nedavnih užasa), ono sa čim se susrećemo kada se spomenu sudovi i suđenja za ratne zločine u BiH možemo svrstati u nekoliko naracija: nema reciprociteta u procesuiranju ('zašto samo jedan narod/nacija odgovara kada su svi činili zločine', prisutan u sva tri dominantna narativa u BiH); žrtve se osjećaju iskorištenim, napuštenim i zaboravljenim (jer se suđenja odvijaju oko počinioca, oko zločina, ne baveći se žrtvama i ne mijenjajući ništa u njihovim životima); nepovjerenje prema sudovima; odsustvo kritičke kulture sjećanja i njegovanje isključivih narativa o žrtvi/herojstvu u kojima nema mrlja niti odgovornosti za stradanja Drugih, pa patnja Drugih ostaje zatvorena u etniji. Upravo u dijelu gdje sudovi dovršavaju posao u oblasti prava nastavljaju se procesi suočavanja sa prošlošću koji obuhvataju širi društveni kontekst obezbjeđujući mogućnost za paralelni zahtjev za pravdom. Pravo i pravda, očima žrtava, duboko podijeljenih zajednica i narativa, čini se nisu isto.

Suočavanje sa prošlošću i tranzicijska pravda jesu pojmovi koji se u mnogim segmentima preklapaju, no nisu identični, niti se međusobno iscrpljuju. U najvišim ciljevima oba pojma se sasvim sigurno nalazi ista težnja

– transformacija konflikta u mir (istakla bih: pozitivni mir). Možemo dalje razumjeti da sudska praksu (ili taj vid 'pravde') trebaju pratiti odgovarajući ne-sudske procesi. Aleida Assmann ističe da, ne konkurišući pravnom sistemu, univerzalistički diskurs uzima u obzir silinu i razmjere zločina, koji se samo fragmentarno može obraditi u formi krivičnog gonjenja – ono što počinje u sudnici nastavlja se u socijalnoj praksi i politici priznavanja izvan sudnice. Poslije presude slijedi sekundarno svjedočenje društva (u formi kulture sjećanja koja počiva na empatiji i solidarnosti sa žrtvama).

Goran Božičević primjećuje važnu odrednicu našeg suočavanja sa prošlošću: u postjugoslavenskim zemljama suočavanje sa prošlošću je izraslo iz suočavanja sa sadašnjošću – radom na zaštiti ljudskih prava, evidentiranjem kršenja istih, aktivnom suprotstavljanju represiji državnih ili paradržavnih struktura itd. Veliki dio ovih procesa, kako u regionu tako i u BiH, nose od samog početka nevladine organizacije. Iako suočene sa rascjepkanim segmentima u kojima djeluju, danas sa sve manje finansijske podrške potrebne za realizaciju aktivnosti, te bez zajedničke strukturalne procjene šta sa dosada urađenim i šta dalje, nevladin sektor jeste najozbiljniji nosilac procesa suočavanja sa prošlošću (poput: kazivanje istine – osnivanje komisija za istinu i pomirenje, dokumentiranje, usmena historija, psihološka podrška, reparacije, povratak, rad sa ratnim veteranima, rad sa mladima).

Unutar ratom oblikovanih etničkih zajednica i pravo i pravda ulaze sporo i teško. Čini se kao da se uvijek čeka da onaj drugi napravi prvi korak – prizna krivnju, oda poštovanje žrtvama, pokaže empatiju. U isto vrijeme, iznad svakog takvog postupka se vijori zastava slabosti, izdaje, unižavanja 'svojih' žrtava. Unatoč svemu, u tim zajednicama raste i klica za suočavanje sa teškom prošlošću (jer suživot više nije projektna riječ i politička parola, već nešto što moramo da živimo). Ne na političkom nivou, koji sudske presude tumači na način pogodan za održavanje stečenih pozicija (unatoč nastojanju MKSJ-a da ukaže da „krivica treba da bude

individualizovana, šiteći čitave zajednice od toga da budu prozvane "kolektivno odgovornim"). I šta onda raditi sa presudama, kako ih interpretirati i primijeniti u okvirima pravde onih koji ovdje žive?

Bitan aspekt u promišljanju o pravu i suočavanju sa prošlošću svakako čini odnos prema zločinu (Dimitrijević govorio o 'ispravnom i pogrešnom odnosu prema zločinu' koji tvori dalekosežne posljedice – moralne, socijalne, kulturne i političke, a koje obilježavaju svakog pojedinca, grupu, društvo i državu u našem regionu). „Kad govorimo o presudama Haškog tribunala, problem je što u zajednicama u kojima imamo deficit demokratske kulture kao što je naša, ništa se ne čini da te presude postanu naše moralno nasljeđe, i to zajedničko, nego se ponovno koriste samo da bi se uperio prst na pripadnike zajednice iz koje potiče onaj ko je dobio osuđujući presudu. To je nedopustivo i samo doprinosi afirmaciji kulture poricanja. Nužno je stvarati uvjete da se suočimo sa onim što se desilo“, definira precizno Nerzuk Čurak. Vraćajući se na ranije postavljene okvire naracija u kojima se kreću naša društva tražeći pravdu u pravu, ne treba ispustiti propitivanja o realnim mogućnostima odmicanja od onoga što se dosada činilo 'sigurnim mjestom' (indikativno – sve te pozicije su formirane na negativnim odnosima i emocijama: nepovjerenje, nezadovoljstvo, nepravednost).

„Rat nije opcija i uvijek ima alternativu“, poručuju iz neformalne inicijative „Neobilježena mjesta stradanja“. Mirovni aktivisti, neki od njih ratni veterani, u BiH provode akcije obilježavanja neobilježenih mjesta stradanja. Jednostavnom naljepnicom, univerzalnom za sva mjesta koja obilježavaju, obilaze cijelu BiH, povezuju se sa lokalnim zajednicama, neustrašivo radeći ovim aktivnostima na izgradnji trajnog mira sa ciljem da se osudi nasilje i bilo kakva nepravda nanesena ljudima u bilo čije ime i uz poruku da svaka žrtva zaslužuje poštovanje. Zašto se spominju ovdje? Zato što za izvore u identificiranju mjesta stradanja koriste presude

MKSJ-a, podatke prikupljene radom dokumentacionih nevladinih centara, u isto vrijeme radeći sa ljudima iz lokalnih zajednica gdje se ta mjesta nalaze. I pri tome pomjeraju postojeći fokus koji se stavlja na stradanje ljudi iz vlastite zajednice, dok se "oni drugi" i njihova patnja izostavljaju i prepuštaju zaboravu, čak negiranju. Većina neobilježenih mjesta se odnose na stradanje sadašnjih manjina na područjima gdje većina bira odnos prema prošlosti i prateću memorializaciju. Rekla bih da je ova inicijativa, u obimu i oblasti u kojoj djeluje, izuzetan odgovor na pitanje – šta raditi sa presudama MKSJ-a.

„Niko ne zna ko je pobijedio jer niko nije pobijedio. Znamo ko je izgubio jer smo svi izgubili, a izgubili smo mnogo.“ Ovim citatom Zdravka Grebe vraćam se na početna pitanja o pravu i(l) pravdi. U oba slučaja govorimo o procesima, koji traju i čija mjesta za život (ne) obezbjeđuju naša društva.

Lejla Gačanica

Doktorandica pravnih nauka, trenutno radi kao pravna savjetnica i neovisna istraživačica. Oblasti njenog zanimanja su suočavanje sa prošlošću sa fokusom na kulturu sjećanja, ljudska prava, ustavno pravo. Autorica je objavljenih članaka, analitičkih, naučnih i istraživačkih radova u ovim oblastima.

Korišteni izvori

Asman, A. 2011. Duga senka prošlosti Kultura sećanja i politika povesti. Beograd: Biblioteka XX vek.

Božićević, G. 2007. Ide li suočavanje sa prošlošću sporu i teško u našim krajevima? U: 20 poticaja za budenje i promenu o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije, ur. Rill H., Šmidling T. i Bitoljanu A. Beograd-Sarajevo: Centar za nenasilnu akciju. 104-122.

Čurak, N. „U Bosni i Hercegovini mir ne napreduje“, Avangarda, 9.9.2016, <http://avangarda.ba/detaljno.php?id=72> (zadnji put pristupljeno 14.11.2017.)

Dimitrijević, N. 2011. Dužnost da se odgovori: Masovni zločin, poricanje i kolektivna odgovornost. Beograd: Fabrika knjiga.

Grebo, Z. „Rat je završen – niko nije kriv“. U: Okruženje (transkript odabranih izjava gostiju regionalnog informativnog TV šoua), ur. Kovač, Z. Beograd: CDRSEE i Evropski fond za Balkan

Intervju sa aktivistom inicijative „Neobilježena mjesta stradanja“, 11.10.2017, u posjedu autorice

Kuljić, T. 2006. Kultura sećanja. Beograd: Čigoja štampa.

„Nenad Dimitrijević – Intervju“, Peščanik, 02.07.2015, <http://peschanik.net/nenad-dimitrijevic-intervju/> (zadnji put pristupljeno 14.11.2017.)

Pavelić, B. „Nürnberg zauvijek“, Novi list, 19. listopad 2017, <http://www.novilist.hr/Komentari/Kolumnne/Pronadena-zemlja-Borisa-Pavelica/Nuernberg-zauvijek> (zadnji put pristupljeno 14.11.2017.)

[https://www.sense-agency.com/tribunal_\(mksj\)/otvoreni-dokumentacijski-centar-sense-u-puli.25.html?news_id=17230&cat_id=1](https://www.sense-agency.com/tribunal_(mksj)/otvoreni-dokumentacijski-centar-sense-u-puli.25.html?news_id=17230&cat_id=1) (zadnji put pristupljeno 15.11.2017.)

<http://www.icty.org/bcs/o-mksj> (zadnji put pristupljeno 15.11.2017.)

„Vodič kroz tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini“, Razvojni program Ujedinjenih nacija u BiH, http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/Vodic%20kroz%20tranzicijsku%20pravdu%20u%20BiH.pdf (zadnji put pristupljeno 14.11.2017.)

ZAŠTITA DRŽAVE U PROCESIMA ZA RATNE ZLOČINE

Je li srpsko društvo spremno da sudi za ratne zločine bez pomoći i pritiska međunarodne zajednice? Zašto se u dovoljnoj meri u Srbiji ne sudi za ratne zločine? Ta pitanja u tekstu otvara Nemanja Stjepanović i ispituje rad Haškog tribunalala i domaćeg pravosuđa za ratne zločine, nastojeći da razbije čutanje o ulozi Srbije u ratovima devedesetih.

u Hagu uopšte profunkcionisao. Suđenja, međutim, godinama nakon rata – osim u par farsičnih slučajeva – pred domaćim sudovima nije bilo, pa ih se prihvatio Međunarodni sud.

Od tada do danas srpski zvaničnici, društvene i političke elite, mediji i šira javnost nisu prestali sa „mi ćemo im suditi“ manjom, a taj argument doživljavao je krešendo prilikom svakog narednog prinudnog izručenja optuženika u Hag. Kao da je Tribunal prekidao već započete procese u Srbiji i otimao našem pravosuđu optuženike, kao da je ovde Slobodan Milošević bio optužen za ratne zločine a ne za zloupotrebu službenog položaja, kao da je Ratko Mladić u Beogradu čekao na početak suđenja za srebrenički genocid a ne da se šetao Srbijom pod vojnom zaštitom, kao da je Nebojša Pavković bio pred optuženjem a ne mirno sedeо na mestu načelnika Generalštaba vojske.

Sve je jasno, nismo bili voljni da pokrećemo procese za ratne zločine. Ipak, od 2003. godine imamo tužilaštvo i specijalizovana veća za ratne zločine, nije li to dokaz da smo bar u tom momentu, pa neka su i godine prošle od završetka ratova, spoznali neophodnost obraćuna sa odgovornima za najteže zločine nad civilima i ratnim zarobljenicima tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji? Ako je suditi na osnovu rezultata vidljivih danas, sve je bilo ili se brzo pretvorilo – u farsu.

Od osnivanja Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu do danas iz regiona su jedan za drugim stizali različiti argumenti sa ciljem da se njegov rad delegitimizuje – od toga da je sud antisrpski, antihrvatski ili već po potrebi, pa sve do snažnih pokušaja revizije njegovih zaključaka. Sve sa ciljem da se što brže i što dalje pobegne od haških presuda, zaključaka i predočenih dokaza. Jedan od najžilavijih argumenata protiv Haškog tribunalala svakako je onaj koji govori da nam nikad nije bio potreban sud sa strane, već smo mi mogli, možemo i moći ćemo sami da procesuiramo ratne zločine. Pa jesmo li i hoćemo li?

Kada je 1993. godine osnovan, Tribunal u Hagu nije imao naročitu perspektivu, nije imao dovoljno osoblja, novca, niti je, što je najvažnije, uživao istinsku podršku onih koji su ga osnovali – velikih sila. Da su u državama nastalim raspadom bivše Jugoslavije pokrenuti bilo kakvi procesi za ratne zločine, da je ikada pokazana i najmanja namera domaćih pravosuđa da sude bar pukim počiniocima, veliko je pitanje da li bi Tribunal

Lagao bi svako ko bi rekao da u početku, makar kod pojedinaca u policiji, tužilaštvu i суду, nije bilo izvesnog entuzijazma zasnovanog na razumevanju stvari da Milošević i njegovi poslušnici nisu loši jer su ratove izgubili, nego zato što su ih vodili. Da je za istinski otklon prema tom sistemu neophodno prihvati da on nije bio loš samo zato što je osiromašio „nas“, nego i zato što je pobio i unesrećio „njih“. Konačno, da svako ko je svoje ciljeve ostvarivao planiranjem, sprovođenjem i počinjenjem zločina treba da odgovara, bez obzira na to da li je bio predsednik države ili dobrom voljom na terenu, bez obzira na to kojoj naciji pripada.

Od tog entuzijazma do danas ostalo je – ništa. Jedina konstanta koja je obeležila dosadašnji proces suđenja za ratne zločine zapravo je pravljenje privida da se nešto radi i, još važnije, zaštita države gde god se to moglo, a moglo se.

Prva optužnica Tužilaštva za ratne zločine podignuta je 2004. godine za ubistvo 200 Hrvata u novemburu 1991. na vukovarskoj Ovčari, prethodno izvedenih iz gradske bolnice. Taj predmet do danas, a prošlo je 13 godina, nije okončan, ostao je zapleten u nerazmršivom proceduralnom klupku, jedno suđenje, ponavljanje postupka, drugo suđenje, pravosnažna presuda, pa vraćanje žalbenog postupka na početak. Nikad kraja.

Za to vreme, Haški tribunal osudio je pravosnažno dvojicu visokih oficira JNA – Mileta Mrkšića na 20 i Veselina Šljivančanina na 10 godina zatvora. To su oni kojima smo mi hteli da sudimo, nego nismo stigli, oteo ih Hag.

Treba li pominjati da su pred domaćim sudom za zločin na Ovčari optuženi samo direktni izvršioci, oni koji su držali prst na obaraču, ništa JNA, ništa komandanti, ništa vlada takozvane SAO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema. I ni njima nismo u stanju da presudimo tolike godine.

Kad smo kod komandanata, korisno je pogledati predmet „Lovas“ u kojem se desetorici optuženih skoro deset godina sudi (suđenje ni blizu kraja) za ubistvo 44 civila u oktobru 1991. godine. Opet su optuženi samo direktни počinoci, opet nigde nadređenih oficira. Napad na selo naredio je komandant Druge proleterske gardijske motorizovane brigade JNA Dušan Lončar, ali to nije uticalo na tužilaštvo da i protiv njega podigne optužnicu. Dokazi o odgovornosti Lončara i njegove komande izvedeni na suđenju toliko su očigledni da je čak i sudska veće prilikom objave prve prvostepene presude primetilo sledeće: „Što se tiče napada na Lovas, načina na koji je on izveden i svega što se dešavalо u toku istog, po nalaženju ovog veća, najveću odgovornost snosi komanda Druge brigade.“ Ni to do danas nikome nije bio razlog da pokrene istragu i optuži komandanta.

Doduše, i zašto bi baš njega ako nije nikog drugog. Da budemo sasvim jasni, u Srbiji od početka rada Tužilaštva za ratne zločine (a ukupno je za 13 godina vođeno ili je još u toku nešto manje od 50 predmeta), izuzme li se komandant 37. odreda Posebnih jedinica policije Radoslav Mitrović koji je pravosnažno oslobođen odgovornosti za zločin nad albanskim ženama i decom u Suvoj Reci, nikada nijedan srednje ili visoko rangirani pripadnik vojnih, policijskih ili političkih struktura nije optužen za ratne zločine. Pardon, ako se izuzmu oni iz okolnih država, poput Ejupa Ganića, Jovana Divjaka, Ilije Jurišića, Nasera Orića ili Ramuša Haradinaja. Iz Srbije nikad niko.

Istina, vođena je istraga i protiv jednog „domaćeg“ visokog oficira – bivšeg komandanta 125. brigade VJ na Kosovu Dragana Živanovića, u čijoj je zoni odgovornosti 1999. godine ubijeno preko 1.800 civila, od čega više od 500 žena i dece. Istraga je vođena reda radi i, sasvim očekivano, obustavljena.

Tako je proces suđenja za ratne zločine u Srbiji, umesto da bude kompatibilan, sasvim suprotan procesima vođenim u Hagu. Iz presuda Haškog tribunala, naime, jasno se vidi da je najveći broj zločina počinjenih sa srpske strane u ratovima u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu bio planiran sa viših instanci i realizovan uz učešće zvaničnih državnih i entitetskih vojnih i policijskih jedinica. S druge strane, iz suđenja za ratne zločine u Srbiji zaključuje se da su za sve krivi pojedinci, grupe i grupice, koje su stigle niotkuda, delovale van svake kontrole i ni po čijem naređenju.

Evo, na primer, uzimimo zločin nad šestoricom bošnjačkih dečaka i mladića koji su u letu 1995. godine u Trnovu počinili pripadnici jedinice „Škorpioni“. Ako bi neko donosio zaključke na osnovu procesa vođenog u Beogradu, rekao bi da su i žrtve i ubice stigli niotkuda, zadesili se u Trnovu slučajno, gde se zločin odigrao bez posebnog smisla, reda i rasporeda. Žrtve u presudi, naime, nisu povezane sa Srebrenicom, a počinaci, što je posebno važno, ne povezuju se sa Srbijom i njenom policijom. Što bi rekli, kao da su nekakva vojna nevladina organizacija. Potrebno je izuzeti državu iz svake priče o ratnim zločinima, suđenja su samo pod tim uslovom u Srbiji moguća.

No, kakav takav proces imali smo do pre nekih četiri ili pet godina, da ne kažemo do dolaska sadašnje vlasti u sedlo 2012. godine. Od tog momenta imamo jasnu opstrukciju suđenja za ratne zločine na više nivoa – od poruke bivšeg predsednika države Tomislava Nikolića tužiocu da (nakon otkrivanja masovne grobnice sa telima kosovskih Albanaca u Rudnici) „pazi šta kopa po Srbiji“ do ostavljanja upražnenog mesta tužioca za ratne zločine punih godinu i po dana, što je izazvalo ne samo ozbiljan zastoj procesa već i proceduralne probleme, čije će se posledice tek u budućnosti videti. Koga briga.

Aktuelna vlast, međutim, čvrsto korača na putu pridruživanja Evropskoj uniji, a suđenja za ratne zločine na toj agendi, zahvaljujući i popustljivosti evropskih partnera, tek stidljivo se pojavljuju. Kao jedna u nizu ne tako značajnih stavki koje treba štiklirati. Zato je potrebno napraviti privid da se nešto radi, a u tome smo majstori.

Vlada Srbije je u februaru 2016. godine u okviru procesa pristupanja EU izglasala Nacionalnu strategiju za procesuiranje ratnih zločina. Kako to ozbiljno zvuči. I ništa više od toga. Strategijom je predviđeno osam indikatora za praćenje napretka procesuiranja ratnih zločina, kojima se, između ostalog, zahteva procesuiranje po prioritetima (recimo, prvo višerangirani, pa onda direktni počinaci), porast broja optužnica u odnosu na broj istraga, porast broja pravosnažno okončanih predmeta, kraće trajanje suđenja, bolja zaštita svedoka i smanjenje broja nestalih osoba kroz procese za ratne zločine. Napredak je golim okom vidljiv tačno u nula od osam pomenutih indikatora. Proces suđenja za ratne zločine u Srbiji doslovno umire.

Rezultata domaćih istraga doslovno više nema. Iako ih tužilaštvo navodno vodi na stotine, u poslednje dve godine podignuto je deset optužnica, svaka do jedne kao rezultat rada istražnih organa Bosne i Hercegovine, ne Srbije. Optužnice za zločine nad kosovskim Albancima nema već skoro četiri godine. Sa agende polako nestaju slučajevi u kojima se procesira grupa optuženih, preovaluju predmeti sa jednim optuženim i jednom ili svega nekoliko žrtava. Istina je, tužilaštvo ne raspolaže potrebnim resursima, za početak ljudskim, a država, iako se na to obavezala Nacionalnom strategijom, ništa ne čini da to stanje promeni. Koliko se sama suđenja sporo odvijaju govori podatak da je tokom prošle godine u 18 tekućih predmeta održano svega 56 dana suđenja, dok je do pre nekoliko godina to bila statistika unutar samo jednog procesa.

U isto vreme, svedoci smo udruženog poduhvata političara na vlasti i medija sa ciljem rehabilitacije ratnih zločinaca (to su oni što smo hteli da im sudimo, ali ih Hag preoteo) i potpune revizije sudske utvrđenih činjenica. Osuđeni ratni zločinci postaju predavači na vojnim akademijama, članovi glavnih odbora i predsedništava stranaka, viđaju se, rukuju i savetuju sa našim predsednicima (prethodnim i sadašnjim), polako ali sigurno postaju politički i moralni autoriteti ovog društva. U isto vreme, čujemo da se stvari nisu desile onako kako je sud (u Hagu) zaključio, iz naftalina se vade teorije zavere o Markalama i Srebrenici, mi smo jedine ili bar najveće žrtve, tek ponekad zločinci.

Ceo taj antihaški igrokaz u kombinaciji sa već pomenutim ograničenjima procesa domaćih suđenja za ratne zločine za cilj ima samo jedno – preskakanje razgovora, izostavljanje svake reči o ulozi Srbije u ratovima u bivšoj Jugoslaviji. To je suštinski tabu današnjeg srpskog društva. Jer, ako bismo spremno o tome razgovarali, sagledali nedavnu istoriju onakvom kako se zaista odigrala, morali bismo da razgovaramo o nedosanjanim snovima koji su do zločina doveli. Da priznamo i prihvativimo

da je koncept teritorijalnog uvećanja i etničkog razgraničenja pokrenut iz Beograda, potom implementiran na sve strane od Knina i Vukovara preko Zvornika i Prijedora, sve do Peći i Prizrena. Niti je tada mogao, niti će ikada moći da bude primjenjen bez činjenja sistematskih zločina protiv civila, masovnih ubistava i etničkog čišćenja. A mi odbijanjem da se suočimo, pokazujemo čvrstu rešenost da se takvog koncepta ne odrekнемo.

Nešto slično dešava se u susedstvu, u Hrvatskoj, koja je već postala članica Evropske unije. To nije ni najmanja uteha, naprotiv.

Nemanja Stjepanović je novinar iz Beograda koji je radeći za novinsku agenciju Sense deset godina pratilo rad Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju i sarađivao sa drugim medijima i nevladinim organizacijama u regionu. Od početka 2016. godine zaposlen je u Fondu za humanitarno pravo, a povremeno se oglašava tekstovima na internet portalu Peščanik i u dnevnom listu Danas.

S t a Ć e m o S a d ?

Snežana Čongradin, novinarka, jedna od najboljih poznavateljki ratnih zločina počinjenih na prostoru bivše Jugoslavije, u svom tekstu kritički se bavi učešćem Srbije u genocidu, u ratovima 1990-ih. Ona smatra da je uloga države u rasvetljavanju zločina velika kako bi se spričilo ponavljanje istorije i kako se zločini više nikada ne bi ponovili. Upravo zbog toga utvrđivanje činjenica i suočavanje sa prošlošću su ozbiljan posao koji ne sme da se zanemari.

Presuda Ratku Mladiću, najvećem zločincu od Drugog svetskog rata na evropskom tlu, došla je, čini se, u trenutku kada je više nego ikada evidentno da se koncept nastanka bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske - etničkim čišćenjem i sprovodenjem genocida - urušava u sebe samog. Republika Srpska ne može biti ništa drugo do entitet u Bosni nastao na zločinima i genocidu, s obzirom na to da su svi njeni lideri, u vremenu njenog nastanka, osuđeni upravo za ta najteža dela protiv čovečnosti. Da li je moguće da taj entitet ikada postane nešto drugo od sebe samog – genocidne tvorevine? Izvesno je da ne. Kao što je izvesno da se ta tvorevina ne može otarasiti tereta načina svog nastanka, osim da radi, kao što i sve vreme čini, na njegovom negiranju, a samim tim i daljem utemeljenju. Jednostavno je – svaki korak u nekom drugom pravcu ukinuo bi samu ideju Republike Srpske i njenog postojanja s obzirom na težinu zločina koji nosi u sebi kao osnovnog postulata svog postojanja i neminovnosti isključivog određenja u tom svojstvu. I, šta sad?

Recimo, kao što se čekalo više od 20 godina na presudu najvećem krvniku Ratku Mladiću, jer ga je Srbija štitila i krila do poslednjeg mogućeg trenutka, sačekaće se i da se istroši poslednji atom smisla odbrane koncepta na kojem počiva taj bosanskohercegovački entitet. Jer, kako je moguće da u istoj državi žive oni nad kojima je genocid počinjen zajedno sa onima koji su genocid podržali, ili u njemu neposredno učestvovali, a danas ga negiraju i njime se ponose, ili ga smatraju legitimnim sredstvom borbe za nacionalni opstanak. A takvih primera je bezbroj. Moguće je, dakle, jedino ukoliko se ovi drugi odreknu tog smisla, dok ih život, odnosno protok vremena, ne osigura u budućnosti u kojoj im se identitet neće iscrpljivati na ideologiji krvništva i smrti svojih sunarodnika druge nacionalnosti i veroispovesti.

Postoji, razume se, i drugi način. Brži i optimističniji. Taj način podrazumeva da se na političkoj sceni genocidne tvorevine Republike Srpske kao i Srbije pojavi predstavnik građana koji će priznati genocid, osuditi njegove počinioce i skinuti na taj način odgovornost sa „običnih“ ljudi, obogaljenih potrebom za izražavanjem stalne mržnje prema Bošnjacima, koju aktuelne vlasti nameću svih ovih godina nakon Dejtona.

«Ovaj geografski i politički prostor osvojili smo vršenjem genocida nad Bošnjacima uz pomoć Srbije», reći će taj utopistički politički akter budućnosti, koji bi time sopstvene građane odveo u slobodu i perspektivniju budućnost od sadašnjosti u kojoj grcaju u posledicama raširene korupcije, kriminala i mržnje.

«Brutalna medijska propaganda koju su pre mene vodili vaši politički predstavnici vas je zatrovala zabladama zbog kojih ste bili spremni da podržite najmonstruoznije zločine i njima se hvalite, oni isti predstavnici koje najbolje pamtite po pljački koju su sproveli nad vama i javnim dobrom, koji su iskoristili moć i vlast da vas bace na smetlište istorije kao jedan od najprimitivnijih i najbrutalnijih naroda na evropskom tlu. Oni su politički, a pre svega ekonomski profitirali od tog gnuasnog čina, ostavljajući vas da grcate u siromaštvu zadojeni mržnjom i umišljenom nepravdom koju su drugi, a ne oni, počinili nad vama.»

Istina je da narod koji je pritisnut i ucenjen od strane nekolicine moćnika i nasilnika na vlasti ne može biti kriv. On je, zapravo, već platio za svoju tihi kolaboraciju sa njima odmah nakon što je posustao i na prvoj prepreci odustao od pritisaka koji bi značili elementarnu ljudskost i otpor negiranju zločina, već je, tako zabludeo, krenuo za ludacima, lopovima i moralnim nakazama da ostvaruje njihove lične interese nasuprot javnim, odnosno svojim. Taj jadan obični čovek, izmanipulisani idiot, podanik je zločinačke države, i tako je lako uvučen u najcrnji mrak svesti monstruma koji su komandovali pokoljima širom republika bivše Jugoslavije, a koji je i dalje ponosni instrument u rukama tih istih bolesnika, besan, gladan i zatrovani mržnjom. Taj obični čovek, dakle, samog je sebe osudio na totalnu propast i nesreću od kojih je jedino veća ona sa mezarja u Potočarima.

Zato se čini da mu gore ne može biti. Može mu biti samo bolje, ukoliko bi se jednog jutra probudio i rekao sebi – i ja jer sam žrtva, ta prokleta žrtva svojih žrtava, onih koje sam poslao direktno u smrt, mučenje i patnju jer podržavao one koji su ubijali dok se ja nisam bunio, ili sam mislio da se to mene ne tiče. Gladan sam i siromašan, a oni koji su me zadojili mržnjom su siti i bogati i hoće još, i još, i još. Napravili su od mene i moje dece monstruma, i sada, i dalje, na mojim slomljenim leđima žive i bogate se, neće da stanu, neće da se povuku, nastavljaju da me pune mržnjom, da me čine rasistom, da me teraju da mi neprijatelji budu oni koji isto kao ja grcaju u siromaštvu, oplakujući svoje mrtve, čiju sam smrt želeo.

Koliki sam slepac pored očiju bio, rekao bi predstavnik tog naroda, koji od tada više ne bi živeo u genocidnoj tvorevini, entitetu Republike Srpske, već u svojoj državi Bosni i Hercegovini. Tako bi svest o odgovornosti i veličini zločina i masakra na kojima je nastala Republika Srpska

istovremeno prihvatio i sebe zauvek očistio otrova koji mu od devedesetih ne dopušta da živi život dostojan čoveka. I to je, čini se, jedini način da se taj entitet ukine, kako to priželjuje Sarajevo, odnosno da opstane, kako to priželjuje Banja Luka. Jer, entitet Republika Srpska živi od želje od otcepljenjem, od sna za „Velikom Srbijom“, koju su sanjali najveći primitivci i nasilnici u istoriji srpskog naroda, takozvana kulturna i politička elita udružena u tom zločinu i nad sopstvenim narodom sa institucijama poput SANU i SPC. Kada bi se otkrila i prihvatile njihova uloga i doprinos nesreći kroz koju je većina pripadnika srpskog naroda u proteklih četvrt veka prošla, ostao bi prostor slobode i rasterećenja, a zapravo perspektiva za preživljavanje srpskog nacionalnog identiteta u BiH, onoga što je predstavljeno kao najviši cilj i smisao svih monstruoznih dela počinjenih u njegovo ime.

I ako se to ne desi, iza svega ostaće, ipak, ljudi, naša deca, kao kopija onoga što smo mi, u ko zna kakvim budućim društvenim okolnostima, ali izvesno osakaćena događajima iz prošlosti. U kolikoj meri će ta deca biti uništena zavisice od pojedinca do pojedinca, od sudbine do sudbine, ali najveći broj njih, neumoljiv je kauzalni princip – biće unakažen sramotom i primitivizmom njihovih roditelja.

Da li je tu strašnu budućnost novih generacija, u trenutnim okolnostima, moguće promeniti? To je jedino smisleno pitanje dok se u javnost ispostavljaju poslednje presude Haškog tribunala.

Koliko god paradoksalno zvučalo, najveća nesreća za građane Srbije je to što njihova država nije eksplicitno osuđena za genocid. Dakle, i pored toga što su njeni najveći zločinci osuđeni na doživotne robije (ne zaboravimo eto samo taj detalj – da Ratko Mladić prima srpsku vojnu penziju), za javni interes građana Srbije bilo bi najbolje da je država osuđena za genocid. Jer to jeste istina, a ona je uvek dobrodošla. Država Srbija je učestvovala u organizovanju i sprovodenju genocida, i to ne sme biti zataškano i skriveno upravo, i pre svega, zbog dobrobiti građana Srbije. Takva teška okolnost suočavanja sa sopstvenim greškama dovela bi, izvesno je, do spoznaje istine i katarze, jer za greške, osim gore opisanih nesreća, neophodno je platiti kako se više nikada ne bi ponovile. Ali, najpre, zbog iskrenog odnosa pokajanja prema žrtvama, što predstavlja uslov za ozdravljenje

društva i pojedinaca u njemu. Čak ne ni u smislu onemogućavanja realnosti da građani u doglednoj budućnosti ponovo posegnu za puškama i noževima u nekom novom pohodu ubijanja svoje braće i sunarodnika samo zato što ne veruju u istog Boga kao oni već i zato što bi razumeli kolika je cena pogrešnog izbora i podržavanja monstruma na vlasti. Takav ishod, izvesno je, ogolio bi uloge svih ludaka koji su se prvenstveno ekonomski obogatili na smrti i patnji, i doveo do njihovog faktičkog kažnjavanja i lustracije. Ne bi se dogodilo da nekome posle njih padne na pamet da relativizuje odgovornost pojedinaca i na taj način celom narodu stavlja na leđa odgovornost za najteža dela protiv čovečnosti. Njihova jedina misija mogla bi da bude činjenično utvrđivanje svakog pojedinačnog zločina proisteklog iz te ratne mašinerije kojom su upravljali zlikovci u ime svih nas.

Zato, to što je država Srbija izbegla da bude direktno proglašena krivom za genocid najveće je napravda učinjena upravo njenim građanima. Jer, ko će, osim nas samih, trpeti posledice života u društvu u kojem grupa pojedinaca održava iluzije o sopstvenoj nevinosti i privrženosti pravednom cilju, izolujući ga i ne dopuštaći da „obični“ ljudi saznaju koliko grehova nose na duši. To sasvim izvesno neće biti građani susednih država sa kojima smo do juče bili u ratu. Neće biti čak ni porodice žrtava ostalih iza naše opasne gluposti i naivnosti da dozvolimo da nas tako iskoriste za svoja nečasna dela ubistava, progona i etničkog čišćenja. Mi sami, a ne neko drugi, živimo sa zločincima i monstrumima koji druge, sebi ravne, veličaju i proglašavaju herojima, svecima, postavljaju ih na visoka mesta u javnim institucijama sa kojih vrše bolesni uticaj na našu stvarnost, kulturu, ekonomiju i druge oblasti života od kojih zavisi u kakvoj državi i društvu živimo.

To što odbijamo da se suočimo sa zločincima iz naših redova nikome drugome neće više smetati do nama samima. Štaviše, najveći neprijatelj nam samo može poželeti takve okolnosti, da nam osuđeni generali za najteža dela ubistva i progona, recimo, edukuju decu o moralu i strategijama ratnih borbi. Tako se produbljuju duboke i skoro neizlečive rane našeg kolektivnog identiteta, onoga do čega je njima najviše navodno stalo.

Stoga, najveći su izdajnici upravo oni koji su nas navodno branili od zlih muslimana, Hrvata, Albanaca, a potom i „zlih“ sila zapada, a najveće patriote oni koji insistiraju na njihovoj odgovornosti i kažnjavanju zbog skrivanja iza nacionalnog interesa zarad ostvarenja svojih niskih

i sitnosopstveničkih ciljeva, kakvi god bili – od uživanja u podaništu prema nadređenima u lancu odlučivanja i upravljanja, straha i kukavičluka, do bezobzirnog bogaćenja i ratnog profiterstva, ili, pak, kombinacije ova dva, kao i svih drugih kombinacija proisteklih iz zloupotreba javnih funkcija.

Zato je važno, važnije nego ikada pre, da posle presude Ratku Mladiću ne pristanemo na njihovu laž da je «došao kraj», da je presudom «stavljeni tačka na sukobe u bivšoj Jugoslaviji», naprotiv – naš rad na razotkrivanju činjenica i lečenju našeg patološki bolesnog društva tek treba da počne.

Snežana Čongradin
Novinarka dnevnog lista *Danas* iz Beograda.
Godinama se kroz tekstove i kolumnе bavi suočavanjem sa prošlošću i ratnim zločinima, regionalnim odnosima i promocijomi ljudskih prava. Dobitnica je nagrada za istraživačko novinarstvo NUNS, nagrade za borbu protiv diskriminacije Koalicije protiv diskriminacije, kao i godišnje nagrade lista *Danas* – Nikola Burzan.

Vijesti i novosti

DAN BIJELIH TRAKA – 31. maja: Marš mira za spomenik ubijenoj djeci u Prijedoru

Kao i ranijih godina, forumZFD će i ove godine podržati Dan bijelih traka, 31. maja, u Prijedoru, u kojem će biti organiziran marš mira. Ovaj marš mira organizira se od 2012. godine s ciljem podizanja glasa protiv negiranja ratnih zločina i za pravo žrtava na sjećanje.

Simbolizam bijele trake veže se za 31. maj 1992. godine, kada su vlasti bosanskih Srba u Prijedoru izdale naredbu putem lokalnog radija kojom su nesrpskom stanovništvu naložile da obilježe svoje kuće bijelim zastavama ili plahnama, te da po izlasku iz kuće stave bijelu traku na rukav. To je bio početak masovnih kršenja ljudskih prava, što je dovelo do protjerivanja 94 posto Muslimana i Hrvata s teritorije općine Prijedor i ubistva 3176 civila, od kojih 256 žena i 102 djece. Više o ovoj temi možete pročitati na poveznici ispod:

https://www.facebook.com/pg/StopGenocideDenial/posts/?ref=page_internal

Simboličnim činom nošenja bijele trake oko rukava dajete jasan znak borbe protiv diskriminacije i nasilja bilo gdje u svijetu, a istovremeno podržavate inicijativu za podizanje spomenika ubijenoj djeci u Prijedoru.

Sastanak Koalicije za RECOM u Sarajevu 27. januara

Koalicija za RECOM, regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava počinjenim u bivšoj Jugoslaviji u periodu od 1991 do 2001 godine, održala je 27. januara 2018. zasjedanje Skupštine, nakon čega je uslijedio 11. forum za tranzicijsku pravdu u zemljama bivše Jugoslavije.

Forum u Sarajevu okupio je 250 učesnika, poput istraživača tranzicijske pravde i njene praktične provedbe, aktivista za ljudska prava iz nevladinih organizacija, članova lokalnih i evropskih akademskih zajednica, tužilaca i sudaca, žrtava i predstavnika EU.

Tokom održavanja Skupštine pozdravljena je spremnost većine lidera zemalja bivše Jugoslavije na potpisivanje Sporazuma o uspostavljanju RECOM-a tokom predstojećeg samita u Londonu u julu 2018., čime će biti izvršene pripreme za uspostavljanje RECOM-a. Ipak, većina učesnika iz nevladinih sektora naglasila je problem nedostatka političke podrške, što im otežava rad na priznavanju žrtava i pronalasku istine.

Još jedno važno pitanje o kojem se raspravljalo bila su postignuća Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu nakon njegovog zatvaranja 2017. Mnogi panelisti istakli su da je Haški tribunal izricanjem presuda nekim od najviše rangiranih političkih i vojnih lidera uspostavio praksu pozivanja ratnih zločinaca na odgovornost i okončanja kulture negiranja koja postoji u većini zemalja bivše Jugoslavije. Ipak, Jasna Dragović-Soso je navela da „bez obzira na njegove druge doprinose, Tribunal nije imao nikakav vidljiv utjecaj na izgradnju javnog sjećanja na ratove i ratne zločine“, čime je nalaze brojnih akademika pretočila u riječi.

Oštре reakcije izazvala je i tema pomirenja sa stajališta proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan. Viši stručnjak Evropske komisije David Hudson sažeo je očekivanja: „EU ne vidi pomirenje kao oprost za ono što je učinjeno, već više kao pokazatelj političke zrelosti – nivoa političke zrelosti vlasti [...] za osiguravanje saradnje, razvoj demokratskih institucija i demokratiju. Pomirenje je interni izazov, odgovor na baštinu. Svaka nacija mora sama za sebe utvrditi pristup, a Evropska unija je tu da pruži pomoć.“

Sve informacije zasnivaju se na saopštenju za štampu „Uspostavljanje RECOM-a kao indikator političke zrelosti lidera zemalja bivše Jugoslavije“ od 12. februara. Saznajte više o RECOM-u i pročitajte cijelo saopštenje za štampu na web stranici: www.recom.link

Impresum

Časopis Balkan.Perspectives objavljuje forumZFD.

Forum Ziviler Friedensdienst (forumZFD) njemačka je organizacija osnovana 1996. godine. ForumZFD obučava i šalje mirovne stručnjake u konfliktne regije, gdje sarađuju s lokalnim partnerima na promociji mirnog suživota i nenasilnog rješavanja konflikata. Strateški partner forumZFD-a na Zapadnom Balkanu je Pax Christi iz biskupije Aachen.

U regiji Zapadnog Balkana fokus je na projektima u oblasti suočavanja s prošlošću i podrške dijalogu između suprotstavljenih strana. To uključuje projekte medijacije u školama, podršku za civilno društvo ili jačanje kapaciteta medija za konstruktivniji pristup suočavanju s prošlošću.

Ovaj program finansira Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Njemačke (BMZ).

Urednički tim:

Johanna Balsam, Sunita Dautbegović-Bošnjaković, Vjollca Islami Hajrullahu, Vjera Ruljić, Nehari Sharri

Autori:

Avis Beneš, Snežana Čongradin, Lejla Gačanica, Midhat Izmirlija, Nemanja Stjepanović

Prelom:

Kokrra

Štampa:

Envinion

Prevod:

LBG Communications (albanski), Bjanka Pratellesi (BHS), Martina Kimovska (makedonski)

Proofreaders:

LBG Communications (albanski), Martina Kimovska (makedonski), Zinaida Lakić (bos./hrv./srp.)

Kontakt:

Balkan.perspectives@forumzfd.de

Mjesto objave:

Köln

Forum Civil Peace Service|Forum Ziviler Friedensdienst e. V. (forumZFDD)

Ured na Kosovu:	Ured u Srbiji:
Sejdi Kryeziu 16 – Pejton	Resavska 16
10000 Priština	11000 Beograd

Ured u BiH:	Ured u Makedoniji:
Branilaca Sarajeva 19 B	Borka Taleski 11/4
71000 Sarajevo	1000 Skoplje

Izjava o odricanju od odgovornosti

Balkan.Perspectives djeluje kao regionalna platforma za konstruktivne debate o suočavanju s prošlošću. Stajališta izražena u ovom časopisu predstavljaju stajališta relevantnih saradnika i ne odražavaju nužno stajalište urednika ili organizacije forumZFD i njenih partnera. Iako izdavači pažljivo provjeravaju web poveznice koje se promoviraju u ovom časopisu, ne može ih se smatrati odgovornim za sadržaj eksternih web stranica.

Kopiranje i daljnja distribucija ovog materijala u štampanom ili elektronskom obliku prihvatljivi su pod uslovom da se tekst ne mijenja i da se na odgovarajući način navodi izvor. Ne naplaćuje se naknada.

Za više članaka i informacija o temi suočavanja s prošlošću posjetite našu web stranicu: [www.dwp-balkan.org!](http://www.dwp-balkan.org)

